

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

مصاحبه پژوهشی

نگاهی به طرح احداث بندر فاو در عراق

فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: مرجان شریف زاده

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

- ❖ نکات برجسته ۱
- ❖ مقدمه ۱
- ❖ ضرورت ساخت بندر فاو برای عراق ۱
- ❖ پیشینه طرح توسعه بندر فاو ۲
- ❖ ویژگی‌های بندر فاو ۲
- ❖ مخالفت‌های خارجی با پروژه بندر فاو ۲
- ❖ اهمیت بندر فاو برای عراق ۳
- ❖ فرصت‌ها و تهدیدهای توسعه بندر فاو برای جمهوری اسلامی ایران ۴
- ❖ جمع‌بندی ۴

❖ نکات برجسته

- ابر پروژه بندر فاو، تنگنای ژئوپلیتیکی عراق را از بین خواهد برد و این کشور را به آب‌های آزاد بین‌المللی خواهد رساند.
- بندر فاو با ظرفیت بارگیری ۹۹ میلیون تن در سال، چهار برابر بنادر کنونی استان بصره ظرفیت خواهد داشت.
- پیش‌بینی شده بندر فاو از طریق تونل‌های زیرزمینی، عراق را به ترکیه، سوریه و اروپا متصل کند.
- مهم‌ترین مخالفان طرح توسعه بندر فاو، کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس، به ویژه کویت هستند.
- آمریکا که قبلاً از مخالفان طرح توسعه بندر فاو بود، اکنون سرمایه‌گذار پنهان آن در پوشش شرکت دووی کره جنوبی است.
- چین، با رقم پیشنهادی کم‌تر و اعطای مزایای بیشتر برای اجرای پروژه بندر فاو، تحت فشار آمریکا کنار گذاشته شد.
- اتصال عراق به آب‌های آزاد بین‌المللی، توان اقتصادی این کشور را تقویت خواهد کرد؛ قدرت چانه‌زنی عراق را در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی در منطقه و فراتر از منطقه بالا خواهد برد و همه کشورهای دنیا، به ویژه کشورهای اروپایی را نسبت به ثبات و امنیت عراق حساس خواهد کرد.
- تشدید اهمیت ترانزیتی و رونق اقتصادی تنگه هرمز از مهم‌ترین فرصت‌های پروژه فاو برای جمهوری اسلامی ایران است.

❖ مقدمه

عراق از کشورهای مهم غرب آسیا و یکی از مهم‌ترین همسایگان جمهوری اسلامی ایران است که محصور در خشکی است و تنها از طریق خط ساحلی کوتاهی در بصره به آب‌های خلیج فارس و آب‌های آزاد بین‌المللی دسترسی دارد؛ لذا عمده ارتباطات تجاری این کشور از طریق زمینی به‌خصوص از راه ایران و ترکیه صورت می‌گیرد. از چندین دهه قبل، احداث «بندر فاو» یکی از طرح‌های عظیم و رویاهای بزرگ مقامات این کشور بود تا بتوانند از طریق آن به آب‌های آزاد بین‌المللی دست یابند، که البته به دلایل مختلف هیچ‌گاه تحقق نیافت؛ تا اینکه ۲۲ فروردین ۱۴۰۰، دولت «مصطفی کاظمی» کلنگ احداث پروژه بندر فاو را به زمین زد؛ با این هدف که تا سال ۲۰۳۸ آماده بهره‌برداری شود. اما عراق با داشتن چهار بندر دیگر در استان بصره یعنی «ام القصر»، «خورالزبیر»، «المعقل» و «بوفلوس»، چه نیازی به این پروژه پرهزینه دارد؟ عملیاتی شدن پروژه بندر فاو چه پیامدهایی برای منطقه به همراه دارد؟ دکتر «احد نوری اصل» کارشناس مسائل عراق در یک مصاحبه پژوهشی به این سؤالات پاسخ دادند.

❖ ضرورت ساخت بندر فاو برای عراق

دولت عراق به دلایل زیر احداث و توسعه بندر فاو را برای منافع ملی این کشور ضروری می‌داند:

چهار بندر ام‌القصر، خورالزبیر، المعقل و ابوفلوس در آب‌های «اروند رود»، یعنی آب‌های داخلی عراق قرار دارند، نه آب‌های آزاد بین‌المللی.

بندر ام‌القصر تنها هشت میلیون تن ظرفیت بارگیری دارد؛ خورالزبیر شش میلیون تن؛ المعقل دو میلیون تن و بندر ابوفلوس ۷۵۰ هزار تن؛ که با این ظرفیت کم پاسخگوی نیازهای تجاری عراق نیستند.

بنادر یاد شده عمدتاً در حوزه صادرات نفت برای عراق کاربرد دارند و فاقد ظرفیت واردات کالاهای تجاری هستند.

❖ پیشینه طرح توسعه بندر فاو

از سال ۱۹۷۰ و مخصوصاً در دولت صدام، رژیم بعث در اندیشه ایجاد و توسعه بندر فاو بود، اما آغاز جنگ تحمیلی علیه ایران، و بعد جنگ‌های اول و دوم خلیج فارس این پروژه را متوقف کرد. در سال ۲۰۰۳، عراقی‌ها مذاکراتی را با شرکتی ایتالیایی در این زمینه آغاز کردند و حتی دولت ایتالیا کمک بلاعوضی برای احداث بندر فاو در نظر گرفت؛ تقریباً تا سال ۲۰۱۳ شرکت ایتالیایی مطرح بود، اما بعد این شرکت از دور خارج شد. دولت عراق سعی کرد پروژه را به یک شرکت چینی واگذار کند؛ پیشنهاد دولت چین برای اجرای این پروژه، ۵۰۰ میلیون دلار از قرارداد فعلی کمتر بود^۱ و یک وام ده ساله نیز برای عراقی‌ها در نظر گرفته بودند، اما با فشار آمریکایی‌ها، چینی‌ها از این طرح کنار گذاشته شدند و نهایتاً پروژه به شرکت دووی کره جنوبی واگذار شد.

❖ ویژگی‌های بندر فاو

پیش‌بینی شده بندر فاو به چهار بندر دیگر بصره وصل شود و از طریق تونل‌های زیرزمینی، عراق را به ترکیه و سوریه و اروپا متصل کند. می‌توان گفت راه جدیدی از جاده ابریشم مد نظر است که آب‌های اقیانوس هند را به دریای مدیترانه پیوند دهد.

ظرفیت تجاری بندر فاو به تنهایی چهار برابر چهار بنادر فعلی بصره خواهد بود؛ حدود ۹۹ میلیون تن.

طبق پیش‌بینی‌ها این بندر، بزرگ‌ترین بندر غرب آسیا و جزو ده بندر برتر جهان خواهد شد.

❖ مخالفت‌های خارجی با پروژه بندر فاو

شاید علت اصلی توقف طرح توسعه بندر فاو تاکنون، مخالفت‌های جدی خارجی بوده است. اولین مخالفان این طرح کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس هستند؛ از کویت تا عربستان، امارات و عمان. به این دلایل:

۱. رقمی معادل دو میلیارد و ۱۰۰ میلیون دلار؛ قرارداد منعقد شده با شرکت دوو دو میلیارد و ۶۰۰ میلیون دلار است.

توسعه بندر فاو، بنادر کشورهای عرب حوزه خلیج فارس را بی‌خاصیت خواهد کرد. این بندر آب‌های آزاد بین‌المللی را به اروپا وصل می‌کند و حتی انتقال نفت عربستان از طریق دریای سرخ را نیز تحت‌الشعاع قرار خواهد داد.

کویت شدیدترین اعتراضات را به توسعه بندر فاو دارد و مدعی است عراق با این پروژه به آب‌های آزاد کویت در خلیج فارس نفوذ خواهد کرد. بعد از جنگ عراق و کویت، آب‌های سرزمینی دو کشور تقسیم نشد و کویت می‌گوید تا تعیین تکلیف آب‌های سرزمینی، دولت عراق نباید بندر فاو را تأسیس کند.

مخالفت‌های آمریکا از موانع اصلی طرح توسعه بندر فاو بود؛ اولاً به دلیل حمایت از منافع متحدان عربی و ثانیاً می‌خواست از این بندر بهره‌برداری اقتصادی داشته باشد. زمانی که قرار بود پروژه بندر فاو به چینی‌ها واگذار شود، آمریکایی‌ها با این پروژه مخالفت کردند. فشارهای آمریکا سبب شد دولت جدید عراق، پروژه را به شرکت دووی کره جنوبی واگذار کند. بخشی از سرمایه‌های پنهان شرکت دووی کره جنوبی - حدود دو و نیم میلیارد دلار - متعلق به آمریکا است.

ترکیه از آن جهت که وابستگی تجاری عراق به ترکیه کاسته خواهد شد، و منافع تجاری این کشور مورد تهدید قرار خواهد گرفت، با طرح توسعه بندر فاو تا حدودی مخالف است؛ اما نه به صورت علنی.

❖ اهمیت بندر فاو برای عراق

بندر فاو، تنگنای ژئوپلیتیکی عراق یعنی محصور بودن در خشکی را از بین خواهد برد.

اتصال عراق به آب‌های آزاد بین‌المللی، توان اقتصادی این کشور را تقویت خواهد کرد.

افزایش قدرت چانه‌زنی عراق در منطقه و فراتر از منطقه و تقویت قدرت مانور این کشور در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی از پیامدهای مهم این پروژه خواهد بود.

وابستگی کشورهای دنیا به خصوص کشورهای اروپایی به این بندر، اهرم اقتصادی قوی برای عراق خواهد بود.

با آغاز به کار بندر فاو همه کشورهای وابسته به آن، برای امنیت عراق تلاش خواهند کرد؛ زیرا هرگونه ناامنی اثرات ویرانگری بر حوزه تجاری بندر فاو و ثبات اقتصادی عراق خواهد داشت.

❖ فرصت‌های توسعه بندر فاو برای جمهوری اسلامی ایران

• فرصت‌ها

این پروژه می‌تواند تا حدودی فقر حاکم بر شهرهای جنوب عراق را کنترل کند که این خواست واقعی جمهوری اسلامی ایران است. هرگونه رونق اقتصادی در جنوب عراق و شهرهای هم‌جوار با ایران، برای مناطق مرزی ایران نیز دارای مزایای فراوانی خواهد بود. با آغاز به کار بندر فاو و افتتاح مسیر جدید ابریشم، اهمیت تنگه هرمز به لحاظ ترانزیتی، سیاسی و امنیتی تشدید خواهد شد و این برای جمهوری اسلامی ایران حائز اهمیت بسیار است. چنانچه جمهوری اسلامی ایران پروژه اتصال بندر چابهار به بندر فاو را اجرایی کند، می‌تواند رونق اقتصادی و تجاری کم‌نظیری نصیب دو کشور نماید.

جمع‌بندی

روایای دیرین عراقی‌ها در شرف تحقق است و منطقه خلیج فارس از پیامدهای سیاسی-امنیتی این طرح متأثر خواهد شد. بندر فاو موقعیت انحصاری بنادر کشورهای عربی خلیج فارس را تضعیف خواهد کرد و پیامدهای منفی اقتصادی، سیاسی و امنیتی برای این کشورها در پی خواهد داشت. مشخصاً کشور کویت به دلیل سلطه عراق بر آب‌های مشترک میان دو کشور، از این پروژه متضرر خواهد شد که این مسئله سبب نگرانی شدید آنهاست و در این راستا نامه‌نگاری‌هایی با سازمان ملل داشته‌اند. تقویت مزایا و بهره‌برداری مناسب از آنها و نیز کاهش تهدیدات ناشی از این پروژه، تنها در گرو عملکرد دیپلماتیک، تجاری و اقتصادی دولتمردان است.